

Ks. Oleksandr Kashchuk¹

Św. Maksym Wyznawca wobec doktryny o jednym działaniu w Chrystusie

W Aleksandrii w 633 roku zostało zawarte porozumienie między zwolennikami Soboru Chalcedońskiego z 451 roku a jego przeciwnikami – monofizytami, którzy uważali, że sobór *de facto* stał po stronie Nestoriusza, a odrzucał doktrynę Cyryla z Aleksandrii. Dokument kompromisowy utrzymywał, że jedność osoby Chrystusa wyrażała się w jedności Jego działania: jeden i ten sam Chrystus i Syn sprawował czyny boskie oraz ludzkie przez jedno bosko-ludzkie działanie (θεανδρική), zgodnie ze słowami, jak wtedy uważano, św. Dionizego Areopagity².

Była to oficjalna proklamacja monoenergizmu, doktryny o jednym działaniu w Chrystusie. Jednym z teologów, który zajął aktywne stanowisko wobec tej doktryny, był św. Maksym Wyznawca (ok. 580-662). Przedstawienie jego pozycji wobec doktryny o jednym działaniu w Chrystusie stanowi cel naszego artykułu. W pracy zostanie omówione stanowisko św. Maksyma

¹ Ks. dr hab. Oleksandr Kashchuk, pracownik naukowy w Katedrze Historii Wieków Średnich i Bizantynistyki na Wydziale Historycznym Uniwersytetu im. Iwana Franki we Lwowie oraz w Katedrze Teologii na Wydziale Filozoficzno-Teologicznym Ukraińskiego Katolickiego Uniwersytetu we Lwowie; e-mail: oleks_andr@ucu.edu.ua; ORCID: 0000-0001-6302-1851.

² *Satisfactio facta inter Cyrum et eos qui erant ex parte Theodosianorum*, ACO II/2,2, s. 598,19-22. Sam Pseudo-Dionizy nie używa słowa „jedna”. Por. Pseudo-Dionysius Areopagita, *Epistula IV ad Gaium* 161, w: *Corpus Dionysiacum: Pseudo-Dionysius Areopagita*, red. G. Heil – A.M. Ritter, Berlin – New York 1991, s. 161: „[...] ἀλλ᾽ ἀνδρωθέντος θεοῦ, καινήν τινα τὴν θεανδρικήν ἐνέργειαν ἡμῖν πεπολιτευμένους”. Na temat nauczania Dionizego w tym zakresie, zob. O. Kashchuk, *Logos-Sarx Christology and the Sixth-Century Miaenergism*, *VoxP* 67 (2017) s. 209-210. Na temat propagowania monoenergizmu przed porozumieniem zawartym w Aleksandrii w 633 roku, zob. O. Kashchuk, *The Promotion of Miaenergism as a Challenge to Identity of Non-Chalcedonian Christianity*, *VoxP* 69 (2018) s. 257-283.

w okresie tuż po oficjalnej proklamacji monoenergizmu w 633 roku, a przed rozwojem nauki o dwóch wolach w Chrystusie ok. 640 roku³.

1. Maksym Wyznawca jako obrońca doktryny o dwóch naturach w Chrystusie

Maksym Wyznawca rozwijał swoje chrystologiczne poglądy pod wpływem Sofroniusza z Jerozolimy (ok. 560-638)⁴, który zdecydowanie wrogo ustosunkował się wobec doktryny monoenergizmu⁵. Przed zawarciem porozumienia w Aleksandrii zarówno Sofroniusz, jak i Maksym wraz z innymi mnichami przebywali w Afryce jako uchodźcy wskutek najazdów Persów⁶. Maksym został wtedy bliskim przyjacielem Sofroniusza, który był przełożonym we wspólnocie mniszej oraz jego nauczycielem w zakresie teologii oraz duchowości⁷. Zarówno więc przebywanie w środowisku aleksandryjskim, jak też Sofroniusz znacząco wpłynęli na rozwój i dojrzałość myśli teologicznej św. Maksyma⁸. W jednym ze swoich listów Wyznawca wymienił imię abby Sofroniusza jako obrońcy boskiego dogmatu⁹. Wskazuje to na jego uznanie wobec teologicznej tradycji pielęgnowanej przez Sofroniusza. Interesującym jest fakt, iż syryjski *Żywot* Maksyma Wyznawcy ukazuje, że wpływ obu mnichów był wzajemny: Maksym został przedstawiony jako ten, który skłonił Sofroniusza do orygenizmu, czyli w rozumieniu autora *Żywotu* do różnego rodzaju niepo-

³ Szerzej na temat chronologii omawianego okresu, zob. O. Kashchuk, *Monotelitstvo u Vizantii VII stolittia: doktryna, polityka ta ideolohiia vlady*, Lviv 2019, s. 119-132.

⁴ G.C. Berthold, *The Cappadocian Roots of Maximus the Confessor*, w: *Maximus Confessor. Actes du Symposium sur Maxime le Confesseur (Fribourg, 2-5 septembre 1980)*, red. F. Heinzer – Ch. Schönborn, Fribourg 1982, s. 51-52.

⁵ Ten temat został omówiony w artykule: O. Kashchuk, *Sophronius, a Monk of Palestine, and Miaenergism. The Tension Between Exactness and Ambiguity*, *VoxP* 70 (2018) s. 259-280.

⁶ Maximus Confessor, *Diffloratio ex Epistola ejusdem sancti Maximi scripta ad Petrum Illustrem*, PG 91, 142A.

⁷ Ch. von Schönborn, *Sophrone de Jérusalem: vie monastique et confession dogmatique*, *Théologie Historique* 20, Paris 1972, s. 75-78. Por. J. Patrich, *Sabas, Leader of Palestinian Monasticism. A Comparative Study in Eastern Monasticism, Fourth to Seventh Centuries*, Washington 1995, s. 348.

⁸ Ph. Booth, *Crisis of Empire. Doctrine and Dissent at the End of Late Antiquity*. Berkeley – Los Angeles – London 2014, s. 148 i 179-180.

⁹ Maximus Confessor, *Epistola* 13, PG 91, 533A.

prawności teologicznych¹⁰. Sofroniusz z kolei chwalił Maksyma jako człowieka obdarzonego wysokim rozumieniem¹¹.

Niemniej jednak Maksym Wyznawca jest niezależnym oraz twórczym myślicielem¹². Generalnie uważa się go za wybitnego teologa reprezentującego tradycję neochalcedońską¹³. D. Bathrellos zalicza go nawet do tzw. radykalnych neochalcedończyków¹⁴. C. Hovorun natomiast przedstawia jego osobę jako umiarkowanego teologa neochalcedońskiego¹⁵, którego oryginalność można zrozumieć tylko w kontekście kontrowersji monoteleckiej¹⁶.

Maksym Wyznawca zainteresował się debatą na temat działania w Chrystusie już po zawarciu porozumienia w Aleksandrii w 633 roku. W dziełach napisanych w latach 629-633¹⁷ nie związanych z kontekstem

¹⁰ George of Resh'aina, *An Early Syriac Life of Maximus the Confessor* VII-VIII, w: AnBol 91 (1973) s. 315. Obwinienie w orygenizmie może być rozumiane jako obwinienie w herezji. Zob. *Relatio motionis*, CCSG 39: *Scripta Saeculi VII Vitam Maximi Confessoris Illustrantia*, red. P. Allen – B. Neil, Turnhout – Leuven 1999, s. 29, 225-227. Zob. M. Jankowiak, *Żywoty Maksymusa Wyznawcy*, w: *Chrześcijaństwo u schyłku starożytności*, red. T. Derda – E. Wipszycka, *Studia Źródłoznawcze* 5, Kraków 2004, s. 178-179.

¹¹ George of Resh'aina, *An Early Syriac Life of Maximus the Confessor* VI, s. 315.

¹² Berthold, *The Cappadocian Roots of Maximus the Confessor*, s. 50.

¹³ L. Thunberg, *Microcosm and Mediator: The Theological Anthropology of Maximus the Confessor*, Lund 1965, s. 11 i 37-50; J. Meyendorff, *Teologia bizantyjska: historia i doktryna*, tł. J. Prokopiuk, Warszawa 1984, s. 48; J.P. Farrell, *Free Choice in St. Maximus the Confessor*, *Free Choice in St. Maximus the Confessor*, South Canan 1989, s. 26; K.-H. Uthemann, *Das Anthropologische Modell der Hypostatischen Union bei Maximus Confessor. Zur innerchalkedonischen Transformation eines Paradigmas*, w: *Maximus Confessor. Actes du Symposium sur Maxime le Confesseur (Fribourg, 2-5 septembre 1980)*, red. F. Heinzer – Ch. Schönborn, Fribourg 1982, s. 223-233. J. Pelikan, *The Place of Maximus Confessor in the History of Christian thought*, w: *Maximus Confessor. Actes du Symposium sur Maxime le Confesseur (Fribourg, 2-5 septembre 1980)*, red. F. Heinzer – Ch. Schönborn, Fribourg 1982, s. 387-402.

¹⁴ Maximus Confessor, *Epistola* 12, PG 91, 468D. Por. D. Bathrellos, *The Byzantine Christ. Person, Nature, and Will in the Christology of Saint Maximus the Confessor*, New York 2004, s. 113.

¹⁵ C. Hovorun, *Maximus, a Cautious Neo-Chalcedonian*, w: *The Oxford Handbook of Maximus the Confessor*, red. P. Allen – B. Neil, Oxford 2015, s. 115-117.

¹⁶ C. Hovorun, *Will, Action and Freedom: Christological Controversies in the Seventh Century*, *The Medieval Mediterranean. Peoples, Economies and Cultures* 77, red. H. Kennedy, Leiden – Boston 2008, s. 3.

¹⁷ Na temat dzieł napisanych w tym okresie, zob. M. Jankowiak – Ph. Booth, *A New Date-List of the Works of Maximus the Confessor*, w: *The Oxford Handbook of Maximus the Confessor*, red. P. Allen – B. Neil, Oxford 2015, s. 33-45.

dyskusji na temat działania w Chrystusie, Maksym skupił się na doktrynie o unii hipostatycznej Chrystusa, wyrażając ją w duchu chrystologii neochalcedońskiej. Nauczał, że Chrystus jest jedną złożoną hipostazą (ὑπόστασις μία σύνθετος¹⁸; κατὰ τὴν ὑπόστασιν σύνθετος¹⁹). Jezus istnieje w dwóch naturach – boskiej i ludzkiej – jak gdyby całość z części²⁰. Chrystus jest z dwóch natur i w dwóch naturach (Ὁὐ μόνον γὰρ ἐκ τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις)²¹. Maksym bronił pełni ludzkiej natury Jezusa. Utrzymywał, że Chrystus przyjął ciało ożywione duszą, która posiadała umysł. Dusza ta została zjednoczona z Bogiem Słowem w jednej hipostazie²². Tę prawdę Teolog wyraził także, stosując terminologię św. Cyryla z Aleksandrii: „jedna wcielona natura Boga Słowa” (μία τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσις σεσαρκωμένη)²³.

Dzieła napisane w okresie przed 633 rokiem nie zawierają odniesienia do działania w Chrystusie za wyjątkiem twierdzenia, które pojawiło się jako drugorzędny i niedoprecyzowany temat w *Liście 13*²⁴, napisanym przed porozumieniem aleksandryjskim z 633 roku²⁵. W *Ambigua*²⁶, napisanych ok. 633 roku²⁷, Maksym mówił o „jednym jedynym działaniu we wszystkim Boga i świętych Boga”²⁸.

Po ogłoszeniu dokumentu porozumienia w Aleksandrii w 633 roku Maksym Wyznawca zaczął się zastanawiać nad tematem działania

¹⁸ Maximus Confessor, *Epistola* 13, PG 91, 525C. Por. Maximus Confessor, *Opusculum* 13, PG 91, 148A.

¹⁹ Maximus Confessor, *Epistola* 15, PG 91, 553D; Maximus Confessor, *Opusculum* 13, PG 91, 148A. Por. N. Madden, *Composite Hypostasis in Maximus Confessor*, StPatr 27 (1993) s. 176-177.

²⁰ Maximus Confessor, *Epistola* 13, PG 91, 524D-525A.

²¹ Maximus Confessor, *Epistola* 15, PG 91, 573A. Zob. Maximus Confessor, *Opusculum* 7, PG 91, 73C-D i 80C. Tę ideę rozwijał Leoncjusz z Bizancjum. Zob. Leontius Byzantinus, *Contra Severum*, PG 86/2, 1904A. Por. Bathrellos, *The Byzantine Christ*, s. 109.

²² Maximus Confessor, *Epistola* 13, PG 91, 512D i 525A; Maximus Confessor, *Epistola* 15, PG 91, 553D; Maximus Confessor, *Epistola* 14, PG 91, 536D.

²³ Maximus Confessor, *Epistola* 13, PG 91, 525A. Por. Bathrellos, *The Byzantine Christ*, s. 112.

²⁴ Maximus Confessor, *Epistola* 13, PG 91, 532B.

²⁵ Jankowiak – Booth, *A New Date-List of the Works of Maximus the Confessor*, 33.

²⁶ Maximus Confessor, *Ambiguorum liber*, PG 91, 1076C.

²⁷ Jankowiak – Booth, *A New Date-List of the Works of Maximus the Confessor*, s. 28-29 i 37.

²⁸ A. Louth, *Maximus the Confessor*, London – New York 1996, s. 55.

w Chrystusie. *List 15*²⁹, napisany ok. 633 roku³⁰, wyraża początkowe zaangażowanie Wyznawcy w debatę chrystologiczną. List ten mieści w sobie wypowiedź na temat działania w Chrystusie, która jednak jeszcze nie świadczy wyraźnie o doktrynie o dwóch działaniach. Teolog stwierdza, że cierpienie oraz cuda należą do tego samego Chrystusa jako sprawcy, który spełniał zarówno boskie, jak i ludzkie czyny. Boskie czyny pełnił On w sposób cielesny, ponieważ dokonywał cudów za pośrednictwem ciała, które nie zostało pozbawione działania naturalnego. Ludzkie czyny zaś spełniał w sposób boski³¹. Wyznawca ukazuje więc na naturalne działanie ciała Chrystusa, a nie tylko działanie bóstwa. Niemniej jednak Maksym zdaje się raczej podkreślać jedność sprawcy działania w Chrystusie niż skupiać się na charakterze Jego działania.

Podobne stanowisko Wyznawca przedstawia w *Liście 14*³², napisanym ok. 633 roku. Wydaje się, że wyraża w nim pozytywne nastawienie wobec pojednania zwolenników Chalcedonu z monofizytami. Stwierdza, że największym dobrem jest jedność tych, którzy byli rozdzieleni w wierze³³. Maksym nawiązuje do jednej zasady działania w Chrystusie. Odwołanie się do formuły „jednej wcielonej natury Słowa”³⁴ pośrednio ukazuje, że zasadę działania Teolog przypisuje Słowu jako temu, które zarówno spełnia cuda, jak i dobrowolnie doświadcza ludzkiego cierpienia³⁵. Św. Maksym nie rozpatruje jednak relacji między rodzajem działania a naturami w Chrystusie³⁶. Bardziej jest on skupiony na doktrynie o unii hipostatycznej Chrystusa oraz pełni Jego natur niż na analizie kwestii działania³⁷. Może to świadczyć o tym, że Teolog nie miał jeszcze wypracowanych poglądów w zakresie nauki o działaniu Chrystusa.

W *Opusculum 14*³⁸, napisanym ok. 633/634 roku³⁹, Maksym Wyznawca przedstawia krótką definicję terminu „władza” (δύναμις) z odniesieniem

²⁹ PG 91, 543C-576D.

³⁰ M. Jankowiak – Ph. Booth, *A New Date-List of the Works of Maximus the Confessor*, s. 43.

³¹ Maximus Confessor, *Epistola 15*, PG 91, 573B.

³² Maximus Confessor, *Epistola 14*, PG 91, 533B-543C.

³³ Maximus Confessor, *Epistola 14*, PG 91, 533B-C.

³⁴ Maximus Confessor, *Epistola 14*, PG 91, 536D.

³⁵ Maximus Confessor, *Epistola 14*, PG 91, 537A.

³⁶ Jankowiak – Booth, *A New Date-List of the Works of Maximus the Confessor*, s. 45.

³⁷ Maximus Confessor, *Epistola 14*, PG 91, 536A-537B.

³⁸ PG 91, 149B-153B.

³⁹ Jankowiak – Booth, *A New Date-List of the Works of Maximus the Confessor*, s. 34.

do „działania” (ἐνέργεια): działanie jest spełnieniem naturalnej władzy⁴⁰. Władza naturalna więc jest impulsem do działania, a działanie jest przejawem tej władzy. W tym też traktacie Wyznawca wyodrębnia wolę gnomiczną w człowieku⁴¹. Stwierdza on, że naturalna ludzka wola jest istotowym pragnieniem dóbr istniejących według natury. Wola gnomiczna zaś może być wolnym samoporuszaniem się w kierunku dóbr istniejących zarówno według natury, jak i wbrew naturze⁴². W tym stwierdzeniu pojawiają się pierwsze podstawy nauki o ludzkiej woli Chrystusa, ale nie ma stwierdzeń na temat jednego czy dwóch działań w Chrystusie.

Pod koniec 633 albo na początku 634 roku Maksym Wyznawca napisał *List 19*⁴³, adresowany do Pyrrhusa, który przedtem był mnichem palestyńskim, a w czasie napisania listu był przełożonym klasztoru Chryzopolis oraz przyjacielem patriarchy Konstantynopola Sergiusza⁴⁴. Maksym wychwala dokument *Psephos* zakazujący używania sformułowania „jed-

⁴⁰ Maximus Confessor, *Opusculum* 14, PG 91, 153 A: „Δύναμις ἐστὶ, ἔνυλος ἐνέργεια: ἐνέργεια ἄυλος δύναμις. Ἡ πάλιν, ἐνέργεια ἐστὶ δυνάμεως φυσικῆς ἀποτέλεσμα”. Na temat szerokiego i różnorodnego znaczenia terminu ἐνέργεια, zob. Ph.G. Renczes, *Agir de Dieu et Liberté de l’Homme, Recherches sur l’anthropologie théologique de saint Maxime le Confesseur*, Paris 2003, s. 35-44. Pojęcie ἐνέργεια jest obecne w filozofii Arystotelesa (Renczes, *Agir de Dieu et Liberté de l’Homme*, s. 45-57) w neoplatonizmie (Renczes, *Agir de Dieu et Liberté de l’Homme*, s. 74-79), w Piśmie Świętym (Renczes, *Agir de Dieu et Liberté de l’Homme*, p. 85-98) oraz w tradycji patrystycznej (Renczes, *Agir de Dieu et Liberté de l’Homme*, s. 99-126). Szerzej na temat pojęcia ἐνέργεια u Maksyma Wyznawcy, zob. Renczes, *Agir de Dieu et Liberté de l’Homme*, s. 127-185.

⁴¹ Wola gnomiczna jest związana z podjęciem decyzji i wyborem. Jest ona aktualizacją woli naturalnej w konkretnej osobie. Zakłada ona niepewność, wahanie i walkę. Jest to wola czysto ludzka, niedoskonała i dlatego często prowadzi do grzechu. Ona odpowiada nie logosowi natury ludzkiej, lecz sposobowi istnienia jednostki. Zob. O. Kashchuk, *Człowiek jako dynamiczna jednostka duchowo-cieleśna w nauczaniu św. Maksyma Wyznawcy*, *VoxP* 64 (2015) s. 213-214.

⁴² Maximus Confessor, *Opusculum* 14, PG 91, 153B: „Θέλμα φυσικόν ἐστὶν, οὐσιώδης τῶν κατὰ φύσιν συστατικῶν ἔφεσις. Θέλμα γνομικόν ἐστὶν, ἢ ἐφ’ ἐκάτερα τοῦ λογισμοῦ αὐθαίρετος ὁρμή τε καὶ κίνησις”. Podobnie w *Liście 3* (PG 91, 409B-C), napisanym ok. 640 roku, oraz w innych wcześniejszych dziełach (jak np. *Epistola 2*, PG 91, 392D-408C) można zauważyć rozróżnienie między naturalną a gnomiczną wolą u ludzi. Maksym Wyznawca jeszcze nie dostrzegł konieczności rozróżnienia ludzkiej woli w Chrystusie. Zob. P. Parente, *Usò e significato del Θεοκίνητος nella controversia monotelitica*, *REB* 11 (1953) s. 245-246.

⁴³ PG 91, 589C-597B.

⁴⁴ Jankowiak – Booth, *A New Date-List of the Works of Maximus the Confessor*, s. 43.

no albo dwa działania”⁴⁵, wydany przez „nowego Mojżesza”, Sergiusza z Konstantynopola. Wydaje się chwalić także nowość w wierze, która stała się narzędziem jednomyślności Kościołów⁴⁶. Maksym utrzymuje, że dokument zachował Tradycję Ojców⁴⁷. Podobnie jak we wcześniejszych dziełach Teolog nadal zdaje się być skupiony na jedności osoby Słowa, które przyjęło ciało. Ta jedność została przejawiona w jedności działającego sprawcy w Chrystusie⁴⁸.

Wyznawca wyraża jednak wątpliwość odnośnie do formuły o jednym działaniu w Chrystusie, gdyż porozumienie zawarte w Aleksandrii uważa za nowość w wierze⁴⁹. Z tego powodu Maksym prosi Pyrrhusa o precyzyjne określenie znaczenia terminów ἐνέργεια oraz ἐνέργημα, a także o wyjaśnienie różnicy między nimi w stosunku do terminów ἔργον i πράξις. Wyznawca przyznaje, że nie rozumie on dokładnie, dlaczego niezbędne jest zaakceptować mówienie i myślenie o jednym działaniu w Chrystusie. Ukazuje, że precyzja wyrazów jest ważna, ponieważ wyraz wskazuje na ideę. Wyznawca jednak przyznaje, iż Ojcowie często poświęcali wyrazy na rzecz idei⁵⁰. W ten sposób Maksym wyraził swoje początkowe krytyczne podejście do porozumienia zawartego w Aleksandrii, które promulgowało doktrynę o jednym bosko-ludzkim działaniu w Chrystusie.

⁴⁵ W czerwcu 633 roku Sergiusz opublikował dokument *Psephos*, zgodnie z którym nie wolno używać sformułowań „jedno działanie” lub „dwa działania”. Venance Grumel (1890-1967) stwierdza, że dokument ten był synodalnym dekretem dogmatycznym. Zob. *Le Patriarcat Byzantin*, Seria I: *Les Regestes Des Actes Du Patriarcat de Constantinople* 280 (279), t. 1: *Les Actes des Patriarches*, z. 1: *Les Regestes de 381 a 715*, red. V. Grumel, Paris 1972, s. 218, # 287. Tekst dokumentu nie zachował się. Prawdopodobnie wzmianka o nim występuje w Sergiuszowym *Epistola ad Honorium* (ACO II/2,2, 546,7-17). Zob. także Sergius Constantinoopolitanus, *Epistola ad Honorium*, ACO II/2,2, 542,1-7 i 544,16-22.

⁴⁶ Maximus Confessor, *Epistola* 19, PG 91, 592B-C. Na temat pozytywnego nastawienia Maksyma Wyznawcy do nauczania o jednym działaniu na początkowym etapie ruchu monoenergistycznego, zob. Bathrellos, *The Byzantine Christ*, s. 193-201.

⁴⁷ Maximus Confessor, *Epistola* 19, PG 91, 592C-D.

⁴⁸ Maximus Confessor, *Epistola* 19, PG 91, 592C-593A.

⁴⁹ Maximus Confessor, *Epistola* 19, PG 91, 592C.

⁵⁰ Maximus Confessor, *Epistola* 19, PG 91, 596B. Por. P. Allen, *Life and Times of Maximus the Confessor*, w: *The Oxford Handbook of Maximus the Confessor*, red. P. Allen – B. Neil, Oxford 2015, s. 5.

2. Uzasadnienie nauki o dwóch działaniach w Chrystusie

Ostatecznie Teolog wyraził swoje zdecydowane stanowisko wobec tematu działania w Chrystusie w dziele *Ambigua ad Thomam*⁵¹, napisanym w 634 albo w 635 roku⁵². Ojciec Kościoła zwraca uwagę, że osoba Jezusa jest złożona z natur, które w sposób naturalny mają istotowe działania. Chrystus działał w sposób jedyny (ἐνοειδῶς ἐνεργῶν), ale Jego istotowe zdolności natur podlegają rozróżnieniu⁵³. Chrystus prawdziwie został człowiekiem według pełni ludzkiej natury, przyjmując ciało ożywione przez umysł, a zjednoczone z Nim w sposób hipostatyczny⁵⁴. Ciało działało zgodnie z naturą i nie istniało bez naturalnego działania⁵⁵. Po raz pierwszy Maksym wyraźnie stwierdził, że Chrystusowi towarzyszyło ludzkie działanie (ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια)⁵⁶. Działanie naturalne bowiem jest władzą będącą składnikiem ludzkiej natury i jest wiarygodnym świadectwem o realności ludzkiej natury⁵⁷.

W celu uzasadnienia swojego przekonania na temat dwojakiego charakteru działania Chrystusa Ojciec Kościoła powołuje się na koncepcję logosów obecnych w stworzeniach, które są rozumiane jako idee, modele, zasady lub istoty bytu⁵⁸. Natura ludzka posiada swój własny logos (τῆς

⁵¹ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam una cum Epistula secunda ad eundem*, CCSG 48, red. B. Janssens, Turnhout 2002.

⁵² M. Jankowiak – Ph. Booth, *A New Date-List of the Works of Maximus the Confessor*, s. 45; B. Janssens, *Does the Combination of Maximus' „Ambigua ad Thomam” and „Ambigua ad Iohannem” go back to the Confessor Himself?*, SE 42, (2003), s. 281-286.

⁵³ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam IV*, CCSG 48, s. 16, 75-81.

⁵⁴ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 21, 47-49.

⁵⁵ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam II*, CCSG 48, s. 9, 32-37.

⁵⁶ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 26, 150-152. Por. Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 25, 128-133; Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam, IV*, CCSG 48, s. 16, 75-81.

⁵⁷ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 19, 12-20, 18.

⁵⁸ Maximus Confessor, *Quaestiones ad Thalassium XXXII*, CCSG 7, red. C. Laga – C. Steel, Brepols – Turnhout 1980, s. 225, 4-16; Maximus Confessor, *Quaestiones ad Thalassium XXXV*, CCSG 7, s. 239, 7-24; Maximus Confessor, *Quaestiones ad Thalassium, XIII*, CCSG 7, s. 95, 6-17; Maximus Confessor, *Quaestiones ad Thalassium II*, CCSG 7, s. 51, 7-30; Maximus Confessor, *Quaestiones ad Thalassium LI*, CCSG 7, s. 395, 7-33; Maximus Confessor, *Quaestiones ad Thalassium LXIV*, CCSG 22, red. C. Laga – C. Steel, Brepols – Turnhout 1990, s. 211, 395-213, 413; Maximus Confessor, *Capita theologica et oecumenica II* 10, PG 90, 1129A. Na ten temat, zob. Thunberg, *Microcosm and Mediator*, s. 76-84; Louth, *Maximus the Confessor*, s. 65-68; K. Kochańczyk-Bonińska, *Ontyczne*

ἀνθρωπίνης φύσεως λόγος)⁵⁹. Logos natury albo, innymi słowy, logos istoty (οὐσίας λόγος) określa wspólne i powszechne cechy⁶⁰. W ten sposób logos określa ludzki byt.

Istotowym elementem logosu ludzkiej natury jest działanie na sposób ludzki⁶¹. Działanie bowiem jest składnikiem natury. Jest niemożliwe, aby natura istniała bez działania (ἀνεέργητος) i bez ruchu (ἀκίνητος)⁶². Natura ludzka posiada swoją własną zasadę działania. Ludzka natura jest poruszana sama przez siebie (αὐτοκίνητος)⁶³. Powyższa analiza prowadzi do wniosku, że działanie jest istotowym elementem logosu także ludzkiej natury Chrystusa⁶⁴.

Zgodnie z J. Meyendorffem u Maksyma Wyznawcy ruch albo działanie jest podstawową cechą natury. Odzwierciedla ona wieczny i boski Logos, przez który wszystko zostało stworzone. Każde stworzenie otrzymało swój logos nie tylko jako element statyczny, lecz także jako wieczny cel, do którego osiągnięcia stworzenie zostało powołane. J. Meyendorff stwierdza, że w tym zakresie Maksym odwołuje się do tradycji arystotelesowskiej oraz do Ojców Kapadockich⁶⁵. T.T. Tollefsen w tym samym świetle przekonuje, że koncepcja działania została wprowadzona przez Arystotelesa. Sam termin może mieć dwa znaczenia. Z jednej strony może oznaczać ruch (κίνησις) jako proces niespełniony. Jest to proces w kierunku jakiegoś jeszcze nieosiągniętego celu, a ten proces spełnia się wtedy, kiedy spełnia się dzieło (ἔργον), które „znajduje się” na zewnątrz od ruchu. Z drugiej strony działanie w sensie właściwym jest czynnością, która już obejmuje spełnienie. Pierwszy rodzaj działania świadczy więc o niespełnionej czynności, drugi rodzaj – o spełnionej. Koncepcję dzia-

podstawy przeobóstwienia człowieka w nauczaniu św. Maksyma Wyznawcy, „Seminare” 34 (2013) s. 285-294; Meyendorff, *Teologia bizantyjska*, s. 49 i 171-172.

⁵⁹ Maximus Confessor, *Ambiguorum liber*, PG 91, 1321B-C. See Maximus Confessor, *Epistola* 2, PG 91, 400C.

⁶⁰ Maximus Confessor, *Epistola* 15, PG 91, 545A. Zob. Maximus Confessor, *Ambiguorum liber*, PG 91, 1101A.

⁶¹ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam* II, CCSG 48, s. 2, 26-41.

⁶² Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam* V, CCSG 48, s. 26, 135-138.

⁶³ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam* V, CCSG 48, s. 24, 109-25, 119. Przekonanie o tym, że człowiek posiada element, który jest poruszany sam przez siebie (αὐτοκίνητος), występuje także w innych dziełach. Zob. Maximus Confessor, *Opusculum de anima*, PG 91, 357D.

⁶⁴ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam* II, CCSG 48, s. 2, 26-41.

⁶⁵ Meyendorff, *Teologia bizantyjska*, s. 48-50.

łania u Maksyma Wyznawcy T.T. Tollefsen taktuje jako czynność spełnioną⁶⁶.

W kontekście powyższej analizy można wyprowadzić ogólny wniosek, że podobnie jak Chrystus posiadał pełnię ludzkiej natury, tak samo należy przyjąć, że posiadał On pełnię ludzkiego działania. Działanie Jezusa należy rozumieć jako właściwość, która obejmuje nie tylko proces czynności i jej spełnienie, lecz także wewnętrzne samoporuszanie się właściwe ludzkiej naturze.

3. Uzasadnienie nauki o harmonii działania w Chrystusie

W celu wyjaśnienia harmonii działania w Chrystusie św. Maksym stosuje ideę troposu (τρόπος) – sposobu, który jest traktowany jako sposób istnienia bytu⁶⁷. W kontekście antropologii tropos jest dyspozycją duszy nabytą wskutek przyzwyczajenia⁶⁸. Tropos wiąże się z dyspozycją każdej poszczególnej osoby ludzkiej, by ukierunkować swe pragnienia ku Bogu. Dyspozycja ta została zakorzeniona w logosie natury. Logos jest pojęciem statycznym, tropos natomiast wskazuje na zmienność. Rozróżnienie między logosem a troposem jest modyfikacją rozróżnienia między obrazem a podobieństwem Bożym. Obraz jest elementem statycznym, podobieństwo natomiast – dynamicznym⁶⁹. Obraz odpowiada zdolności działania

⁶⁶ T.T. Tollefsen, *The Christocentric Cosmology of St Maximus the Confessor*, Oxford – New York 2008, s. 138. Szerzej na temat wpływu Arystotelesa i platonizmu na Maksyma Wyznawcę, zob. M. Portaru, *Classical Philosophical Influences: Aristotle and Platonism*, w: *The Oxford Handbook of Maximus the Confessor*, red. P. Allen – B. Neil, Oxford 2015, s. 127-148.

⁶⁷ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 24, 109-25, 119; Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam I*, CCSG 48, s. 7, 32-38. Por. Kochańczyk-Bonińska, *Ontyczne podstawy przeobstwienia człowieka*, s. 292-293.

⁶⁸ Maximus Confessor, *Opusculum de anima*, PG 91, 361B: „Ἐξίς ψυχῆς ἐξ ἔθους πεπορισμένη”.

⁶⁹ M.E. Butler, *Hypostatic Union and Monotheletism: The Dyothelite Christology of St. Maximus the Confessor*, New York 1993, s. 117-120. Por. J.-C. Larchet, *La divinisation de l'homme selon Saint Maxime le Confesseur*, Paris 1996, s. 605-608; A.G. Cooper, *The Body in St Maximus the Confessor*, Oxford 2005, s. 113; L. Thunberg, *Man and the Cosmos. The Vision of St Maximus the Confessor*, New York 1985, s. 46; Meyendorff, *Byzantine Theology*, s. 92. Szerzej na temat rozróżnienia między logosem natury a troposem istnienia bytu oraz rozwoju tych wyrazów u Maksyma Wyznawcy, zob. P. Sherwood, *The Earlier Ambigua of Saint Maximus the Confessor and His Refutation of Origenism*, Roma 1955, s. 155-166; Butler, *Hypostatic Union and Monotheletism*, s. 110-135.

samego w sobie, a podobieństwo – zdolności wyrażania działania na zewnątrz⁷⁰.

W osobie Chrystusa rozróżnienie działań pod względem ontologicznym odpowiada logosom natur – boskiej oraz ludzkiej, a jedyność działania – jednemu troposowi jako skutkowi połączenia troposów ludzkiej oraz boskiej natury. Sposób istnienia Chrystusowego człowieczeństwa odpowiadał Jego boskości⁷¹. Chrystus działał w jednorodny i harmonijny sposób⁷² według Jego jednej złożonej hipostazy⁷³. Nic nie jest bardziej jedynym niż jedność Chrystusa⁷⁴. Natury nie działały oddzielnie jedna od drugiej, lecz każda świadczyła o drugiej⁷⁵. Chrystus więc przejawiał działanie ludzkie (ή ἀνθρωπίνη ἐνέργεια), działając jako jeden sprawca w połączeniu z Jego boską mocą⁷⁶.

Św. Maksym powołuje się na słowa Pseudo-Dionizego Areopagity dotyczące nowego bosko-ludzkiego działania (καινή τις ή θεανδρική ἐνέργεια)⁷⁷. Teolog zakłada, że Chrystus, przyjąwszy ciało ożywione duszą, która posiadała umysł, i pojednawszy boskie działanie z działaniem cielesnym⁷⁸, spełnił swoją „oikonomię” w sposób bosko-ludzki. Oznacza to, iż Chrystus zawsze działał jednocześnie w sposób boski i ludzki⁷⁹. Chrystus jest dwojaki w odniesieniu do natury, dlatego jest On również dwojaki w odniesieniu do działania⁸⁰.

Bosko-ludzkie działanie nie jest działaniem o jakimś pośrednim charakterze, ponieważ w Chrystusie nie ma nic pośredniego⁸¹. Jest to szczególny ro-

⁷⁰ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 25, 115-25, 119.

⁷¹ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 24, 105-34, 308.

⁷² Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam IV*, CCSG 48, s. 16, 78-79.

⁷³ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 28, 177-29, 205.

⁷⁴ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam IV*, CCSG 48, s. 16, 82.

⁷⁵ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 28, 177-29, 205.

⁷⁶ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 25, 128-133.

⁷⁷ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 28, 177-29, 205.

⁷⁸ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 29, 207-209. Na temat wspólnych poglądów Maksyma Wyznawcy i Pseudo-Dionizego Areopagity, zob. Y. De Andia, *Pseudo-Dionysius the Areopagite and Maximus the Confessor*, w: *The Oxford Handbook of Maximus the Confessor*, red. P. Allen – B. Neil, Oxford 2015, s. 177-193. Szerzej na temat Maksymowej interpretacji teandrycznego działania w *Ambigua*, zob. De Andia, *Pseudo-Dionysius the Areopagite and Maximus the Confessor*, s. 177-181.

⁷⁹ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 29, 210-30, 212

⁸⁰ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 30, 219-220: „κλήσει τοῦ διττοῦ τὴν φύσιν Χριστοῦ τὴν διττὴν παραδηλοῦντος ἐνέργειαν”.

⁸¹ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 30, 223.

działania Chrystusowego działania. „Nowe” oznacza nową tajemnicę jedności⁸². Św. Maksym twierdził, iż Pseudo-Dionizy nie odrzucał działania przyjętej przez Jezusa ludzkiej natury, ale ukazywał na nowość sposobu bycia obydwu natur⁸³. „Nowe” więc nie oznacza „jedno”, ponieważ dotyczy nowości jakości, a nie ilości⁸⁴. Gdyby Chrystus posiadał jedno działanie, nie mógłby spełniać cudów oraz doświadczać cierpienia, które są różne pod względem logosu bytu⁸⁵. Ponieważ określeniem natury jest logos jej istotowego działania⁸⁶, to jest niemożliwe, aby jedno i to samo działanie spełniało czyny o różnym charakterze – boskie albo ludzkie – które zostały określone przez logos natury⁸⁷. Z tego powodu nie należy mówić o jednym albo naturalnym równoczesnym działaniu boskości i człowieczeństwa Chrystusa⁸⁸.

Jedyny sposób istnienia Chrystusowego bytu odpowiada jednej zasadzie czynności. W Chrystusie Słowo jest motorem swojej własnej ludzkiej natury, którą przyjęło⁸⁹. Chociaż właściwy tej naturze ruch został zachowany, to jednak Słowo przeważało nad tym ruchem, ponieważ poruszało ludzką naturę, jak dusza porusza ciało⁹⁰. Człowieczeństwo Chrystusa było całkowicie kontrolowane przez Jego boskość z tego względu, że boskość ubóstwiła przyjętą ludzką naturę przez tożsamość hipostatyczną⁹¹. W tym sensie ludzka natura była jakby swoistym narzędziem boskości na podstawie faktu, że została zdominowana przez Słowo⁹². Dlatego Chrystus przewyższył ludzki byt w aspekcie spełnienia ludzkich czynów⁹³. Bez wątplenia św. Maksym należy do tradycji aleksandryjskiej, która utożsamia osobowego sprawcę czynności w Chrystusie ze Słowem Bożym⁹⁴.

⁸² Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 30, 225-229.

⁸³ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 24, 99-104.

⁸⁴ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 31, 237-242.

⁸⁵ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 31, 242-248.

⁸⁶ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 31, 240-241.

⁸⁷ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 31, 246-248.

⁸⁸ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 31, 242-246.

⁸⁹ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 28, 19.

⁹⁰ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 23, 73-24, 98. Zob. Parente, *Usò e significato del Θεοκίνητος nella controversia monotelitica*, s. 246.

⁹¹ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam III*, CCSG 48, s. 11, 31-34. Por. Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam IV*, CCSG 48, s. 16, 73-74.

⁹² Parente, *Usò e significato del Θεοκίνητος nella controversia monotelitica*, s. 246.

⁹³ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam V*, CCSG 48, s. 23, 73. Zob. Kashchuk, *Monotelitstvo u Vizantii VII stolittia*, s. 113 i 136.

⁹⁴ Bathrellos, *The Byzantine Christ*, s. 112.

Niemniej jednak przebóstwienie ciała nie oznacza, że Chrystus wprowadził zmiany w ludzką naturę, którą przyjął⁹⁵. Teolog stwierdza, że Jezus został człowiekiem z naturalnymi namiętnościami⁹⁶, ale nie miał On skłonności do grzechu. W celu wyjaśnienia tego stwierdzenia Wyznawca wprowadził do antropologii już wspomniane pojęcie woli gnomicznej (γνώμη), z którą wiąże się podjęcie decyzji oraz wahanie. Jest to właściwość człowieka, która może doprowadzić do grzechu jako dyspozycji przeciwko naturze⁹⁷. Św. Maksym udowadnia, że Chrystus nie miał woli gnomicznej. Dobrowolnie spełniał on naturalne namiętności wskutek osądu, ale nie tak jak ludzie wskutek niezbędności. U Chrystusa podlegało osądowi to, co u zwykłych ludzi zazwyczaj wpływa na osąd⁹⁸. Nieobecność γνώμη więc wyłącza wahanie oraz skłonność do grzechu w Chrystusie. Dlatego Jego ludzkie działanie nie sprzeciwiało się działaniu boskiemu.

Stanowisko św. Maksyma w *Ambigua ad Thomam* różni się od wyżej analizowanych listów, ponieważ tutaj ukazuje on, że mówienie o jednym działaniu w Chrystusie nie ma podstaw. Niemniej jednak formuła o dwóch działaniach nie została jeszcze wypowiedziana wprost. Ph. Booth i M. Jankowiak wyprowadzają wniosek, że traktat został napisany przed bezpośrednim sformułowaniem nauki o dwóch działaniach w Chrystusie oraz przed systematyczną analizą tematyki związanej z wolą w Jezusie⁹⁹. Świadczy to o tym, że w latach 635-636 Wyznawca nadal poszukiwał wyraźnego stanowiska w tym aspekcie.

W 635 albo w 636 roku św. Maksym napisał drugi list do Tomasza¹⁰⁰, w którym bronił pełni i doskonałości zarówno boskości, jak i człowieczeństwa w Chrystusie¹⁰¹. Podkreślił, że wraz z dwoma naturami Jezus posiadał ich istotowe zdolności¹⁰². Ciało Chrystusa zostało ożywione duszą, która posiadała umysł. Dusza ta miała więc swoją istotową zdolność, czyli

⁹⁵ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam* V, CCSG 48, s. 21, 38-40.

⁹⁶ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam* IV, CCSG 48, s. 14, 35-36: „φύσει παθητὸν ἄνθρωπον ἀληθῶς ὄντα”.

⁹⁷ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam* IV, CCSG 48, s. 14, 31-15, 51 i 17, 100-18, 112.

⁹⁸ Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam* V, CCSG 48, s. 27, 163-167.

⁹⁹ Jankowiak – Booth, *A New Date-List of the Works of Maximus the Confessor*, s. 45.

¹⁰⁰ Jankowiak – Booth, *A New Date-List of the Works of Maximus the Confessor*, s. 45.

¹⁰¹ Maximus Confessor, *Epistula secunda ad Thomam*, CCSG 48, s. 44, 66-45, 91.

¹⁰² Maximus Confessor, *Epistula secunda ad Thomam*, CCSG 48, s. 45, 83.

działanie. Odrzucić zdolność oznacza odrzucić naturę¹⁰³. Dlatego doktryna o jednym działaniu jest niekonsekwentna¹⁰⁴.

Georgios z Resh'aina¹⁰⁵ zaznacza, że zdecydowane odrzucenie monoenergizmu przez św. Maksyma spowodowało niepokój w Kościele¹⁰⁶, co doprowadziło do zwołania synodu na Cyprze w pierwszej połowie 636 roku¹⁰⁷. Nauka Wyznawcy została na nim potępiona¹⁰⁸. Po synodzie cesarz Herakliusz wydał edykt, w którym potwierdził odrzucenie nauki Maksyma Wyznawcy¹⁰⁹.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że stanowisko Maksyma Wyznawcy wobec nauki o działaniu w Chrystusie podlegało stopniowej ewolucji: od zainteresowania, przez krytyczne podejście, do sprostowania. Św. Maksym zdecydowanie nie akceptuje nauki o jednym bosko-ludzkim działaniu w Jezusie. Uzasadnia natomiast naukę o dwojakim i jednocześnie jedynym działaniu Chrystusa. Dwojake działanie jest związane z dwiema naturami Jezusa. Działanie każdej natury jest jej naturalnym oraz istotowym elementem. Jedyne działanie zaś wypływa z faktu, że działanie ludzkiej natury przez przebóstwienie było podporządkowane Słowu jako zasadzie całego działania Chrystusa. Między dwoma rodzajami działania nie zachodziło przeciwstawienie, ponieważ Jezus w aspekcie sprawowania ludzkich czynów nie posiadał skłonności do grzechu, którą posiada zwykły człowiek. Nauka św. Maksyma, mimo iż spotkała się z krytyką, wywarła znaczący wpływ na późniejsze ortodoksyjne wyjaśnienie doktryny o dwóch naturach i ich działaniach w osobie Chrystusa.

¹⁰³ Maximus Confessor, *Epistula secunda ad Thomam*, CCSG 48, s. 46, 1-47, 42.

¹⁰⁴ Maximus Confessor, *Epistula secunda ad Thomam*, CCSG 48, s. 47, 43-48, 65.

¹⁰⁵ Georgios był biskupem i prawdopodobnie jednym z gorliwych przeciwników doktryny o dwóch energiach. Był niegdyś uczniem Sofroniusza z Jerozolimy (George of Resh'aina, *An Early Syriac Life of Maximus the Confessor* 5, s. 315). Jako biskup patriarchatu jerozolimskiego był uczestnikiem synodu na Cyprze ok. 636 roku (George of Resh'aina, *An Early Syriac Life of Maximus the Confessor* 11, s. 316). Zob. także: S. Brock, *Introduction*, w: *An Early Syriac Life of Maximus the Confessor*, s. 299-301; *Two Sets of Monothelite Questions to the Maximianists*, red. S. Brock, *Orientalia Lovaniensia Periodica* 17, Leuven 1986, s. 120; Jankowiak, *Żywoty Maksymusa Wyznawcy*, s. 172-173.

¹⁰⁶ George of Resh'aina, *An Early Syriac Life of Maximus the Confessor* 8-9, s. 315-316. Por. Jankowiak, *Żywoty Maksymusa Wyznawcy*, s. 181-182.

¹⁰⁷ George of Resh'aina, *An Early Syriac Life of Maximus the Confessor* 10-13, s. 316.

¹⁰⁸ George of Resh'aina, *An Early Syriac Life of Maximus the Confessor* 12-14, s. 317.

¹⁰⁹ George of Resh'aina, *An Early Syriac Life of Maximus the Confessor* 15, s. 317.

Maximus the Confessor's Attitude Towards the Doctrine of One Operation in Christ

(Summary)

The teaching of one operation in Christ, known as Monenergism (μόνη ἐνέργεια, μία ἐνέργεια), declared that Christ performed both human and divine deeds through one divine-human operation. The article consists of three points. These relate to: Maximus Confessor's teaching on two natures of Christ; Maximus' arguments concerning the teaching on two operations in Christ according to His two natures; Maximus' vision of the harmony of Christ's activity. There was applied analysis of the works of Maximus the Confessor. As the result of analysis there were stressed main ideas of Maximus' teaching on activity in Christ. Aftermath these ideas were compared and synthesized. Maximus the Confessor's standpoint towards activity in Christ was gradually evolving: from interest, through a critical approach, to correction. St. Maximus definitely does not accept the teaching of one divine-human operation in Christ. He made a clear statement on human operation in Christ as a natural operation of his humanity. The natural operation is a constituent power of human nature and it is a truthful proof of human essence. Christ is double in respect to nature, so as well He is double in respect to operation. The Logos was considered as the subject of Christ's activity and the human operation was an instrument subordinated to the Logos.

Keywords: Maximus the Confessor; Christ; activity; operation; nature; hypostasis; Monenergism; Monothelitism

Św. Maksym Wyznawca wobec doktryny o jednym działaniu w Chrystusie

(streszczenie)

Nauczanie o jednym działaniu w Chrystusie, znane jako monoenergizm (μόνη ἐνέργεια, μία ἐνέργεια), głosi, że Chrystus dokonywał zarówno ludzkich, jak i boskich czynów przez jedno bosko-ludzkie działanie. Artykuł składa się z trzech punktów. Dotyczą one nauczania św. Maksyma Wyznawcy o dwóch naturach Chrystusa, jego argumentacji na temat dwóch działań w Jezusie zgodnie z Jego dwiema naturami, wizji harmonii działania w Chrystusie. Zastosowano analizę dzieł Maksyma Wyznawcy. W wyniku analizy podkreślono główne idee nauczania Maksyma o działaniu w Jezusie, które poddano także porównaniu i syntezie. Stanowisko Maksyma Wyznawcy wobec nauczania o działaniu w Chrystusie stopniowo się rozwijało: od zainteresowania, przez krytyczne podejście, do wyraźnej opinii. Św. Maksym zdecydowanie nie akceptuje nauki o jednym bosko-ludzkim działaniu w Jezusie. Uzasadnia natomiast naukę o dwojakim i jednocześnie jedynym działaniu Chrystusa. Dwojake działanie jest związane z dwiema naturami Jezusa. Działanie każdej natury jest jej naturalnym oraz istotowym elementem. Jedyne zaś działanie wpływa z faktu, że działanie ludzkiej natury przez przebóstwienie było podporządkowane

Słowu jako zasadzie całego działania Chrystusa. Między dwoma rodzajami działania nie zachodziło przeciwstawienie, ponieważ Jezus w aspekcie sprawowania ludzkich czynów nie posiadał skłonności do grzechu, którą posiada zwykły człowiek.

Słowa kluczowe: Maksym Wyznawca; Chrystus; działanie; natura; hipostaza; monoenergizm; monoteletyzm

Bibliografia

Źródła

- George of Resh'aina, *An Early Syriac Life of Maximus the Confessor*, „Analecta Bollandiana” 91 (1973) s. 299-346.
- Le Patriarcat Byzantin*, Seria I: *Les Regestes Des Actes Du Patriarcat de Constantinople* 280 (279), t. 1: *Les Actes des Patriarches*, z. 1: *Les Regestes de 381 a 715*, red. V. Grumel, Paris 1972.
- Leontius Byzantinus, *Contra Severum*, PG 86/2, 1901A-1945D.
- Maximus Confessor, *Ambigua ad Thomam una cum Epistula secunda ad eundem*, CCSG 48: *Maximi Confessoris opera*, red. B. Janssens, Turnhout – Leuven 2002.
- Maximus Confessor, *Ambiguum liber (Ambigua ad Ioannem)*, PG 91, 1061-1417.
- Maximus Confessor, *Capita theologica et oeconomica*, PG 90, 1084-1176.
- Maximus Confessor, *Diffloratio ex Epistola ejusdem sancti Maximi scripta ad Petrum Illustrem*, PG 91, 141A-146A (= *Opusculum* 12).
- Maximus Confessor, *Epistolae XLV*, PG 91, 364-649.
- Maximus Confessor, *Opuscula theologica et polemica*, PG 91, 9-285.
- Maximus Confessor, *Opusculum de anima*, PG 91, 353-361.
- Maximus Confessor, *Quaestiones ad Thalassium* I-LV, CCSG 7: *Maximi Confessoris opera*, red. C. Laga – C. Steel, Turnhout – Leuven 1980.
- Maximus Confessor, *Quaestiones ad Thalassium* LVI-LXV, CCSG 22: *Maximi Confessoris opera*, red. C. Laga – C. Steel, Turnhout – Leuven 1990.
- Pseudo-Dionysius Areopagita, *Epistula IV ad Gaium*, w: *Corpus Dionysiacum: Pseudo-Dionysius Areopagita*, red. G. Heil – A.M. Ritter, Berlin – New York 1991, s. 160-161.
- Relatio motionis*, CCSG 39: *Scripta Saeculi VII Vitam Maximi Confessoris Illustrantia*, red. P. Allen – B. Neil, Turnhout – Leuven 1999, s. 12-51.
- Satisfactio facta inter Cyrum et eos qui erant ex parte Theodosianorum*, ACO II/2,2, s. 594, 17-600, 20.
- Sergius Constantinopolitanus, *Epistola ad Honorium*, ACO II/2,2, s. 534, 1-546, 25.
- Two Sets of Monothelete Questions to the Maximianists*, red. S. Brock, *Orientalia Lovaniensia Periodica* 17, Leuven 1986, s. 119-140.

Opracowania

- Allen P., *Life and Times of Maximus the Confessor*, w: *The Oxford handbook of Maximus the Confessor*, red. P. Allen – B. Neil, Oxford 2015, s. 3-18.
- Andia de Y., *Pseudo-Dionysius the Areopagite and Maximus the Confessor*, w: *The Oxford handbook of Maximus the Confessor*, red. P. Allen – B. Neil, Oxford 2015, s. 177-193.
- Bathrellos D., *The Byzantine Christ: Person, Nature, and Will in the Christology of Saint Maximus the Confessor*, New York 2004.
- Berthold G.C., *The Cappadocian Roots of Maximus the Confessor*, w: *Maximus Confessor. Actes du Symposium sur Maxime le Confesseur (Fribourg, 2-5 septembre 1980)*, red. F. Heinzer – Ch. Schönborn, Fribourg 1982, s. 50-59.
- Booth Ph., *Crisis of Empire. Doctrine and Dissent at the End of Late Antiquity*, Berkeley – Los Angeles – London 2014.
- Brock S., *Introduction*, w: *An Early Syriac Life of Maximus the Confessor*, „Analecta Bollandiana” 91 (1973) s. 299-301.
- Butler M.E., *Hypostatic Union and Monothelitism: The Dyothelite Christology of St. Maximus the Confessor*, Fordham University, New York 1993 (PhD diss.).
- Cooper A.G., *The Body in St Maximus the Confessor*, Oxford 2005.
- Farrell J.P., *Free Choice in St. Maximus the Confessor*, South Canan 1989.
- Hovorun C., *Maximus, a Cautious Neo-Chalcedonian*, w: *The Oxford handbook of Maximus the Confessor*, red. P. Allen – B. Neil, Oxford 2015, s. 106-124.
- Hovorun C., *Will, Action and Freedom. Christological Controversies in the Seventh Century*, *The Medieval Mediterranean: Peoples, Economies and Cultures 77*, red. H. Kennedy, Leiden – Boston 2008.
- Jankowiak M., *Żywoty Maksymusa Wyznawcy*, w: *Chrześcijaństwo u schyłku starożytności*, *Studia Źródłoznawcze* 5, red. T. Derda – E. Wipszycka, Kraków 2004, s. 153-196.
- Jankowiak M. – Booth Ph., *A New Date-List of the Works of Maximus the Confessor*, w: *The Oxford handbook of Maximus the Confessor*, red. P. Allen – B. Neil, Oxford 2015, s. 19-83.
- Janssens B., *Does the Combination of Maximus’ „Ambigua ad Thomam” and „Ambigua ad Iohannem” go back to the Confessor himself?*, „Sacris Erudiri: A Journal on the Inheritance of Early and Medieval Christianity” 42 (2003) s. 281-286.
- Kashchuk O., *Człowiek jako dynamiczna jednostka duchowo-cieleśna w nauczaniu św. Maksyma Wyznawcy*, „Vox Patrum” 64 (2015) s. 205-230.
- Kashchuk O., *Logos-Sarx Christology and the Sixth-Century Miaenergism*, „Vox Patrum” 67 (2017) s. 197-223.
- Kashchuk O., *Monotelitstvo u Vizantii VII stolittia: doktryna, polityka ta ideolohiia vlady*, Lviv 2019.

- Kashchuk O., *Sophronius, a Monk of Palestine, and Miaenergism. The Tension Between Exactness and Ambiguity*, „Vox Patrum” 70 (2018) s. 259-280.
- Kashchuk O., *The Promotion of Miaenergism as a Challenge to Identity of Non-Chalcedonian Christianity*, „Vox Patrum” 69 (2018) s. 257-283.
- Kochańczyk-Bonińska K., *Ontyczne podstawy przebóstwienia człowieka w nauczaniu św. Maksyma Wyznawcy*, „Seminare” 34 (2013) s. 285-294.
- Larchet J.-C., *La divinisation de l'homme selon Saint Maxime le Confesseur*, Paris 1996.
- Louth A., *Maximus the Confessor*, London – New York 1996.
- Madden N., *Composite Hypostasis in Maximus Confessor*, „Studia Patristica” 27 (1993) s. 175-197.
- Maximus Confessor. Actes du Symposium sur Maxime le Confesseur (Fribourg, 2–5 septembre 1980)*, red. F. Heinzer – Ch. Schönborn, Fribourg 1982.
- Meyendorff J., *Teologia bizantyjska: historia i doktryna*, tł. J. Prokopiuk, Warszawa 1984.
- Parente P., *Usò e significato del Θεοκίνητος nella controversia monotelitica*, „Revue des Etudes Byzantines” 11 (1953) s. 241-251.
- Patrich J., *Sabas, Leader of Palestinian Monasticism. A Comparative Study in Eastern Monasticism, Fourth to Seventh Centuries*, Washington 1995.
- Pelikan J., *The Place of Maximus Confessor in the History of Christian Thought*, w: *Maximus Confessor. Actes du Symposium sur Maxime le Confesseur (Fribourg, 2–5 septembre 1980)*, red. F. Heinzer – Ch. Schönborn, Fribourg 1982, s. 387-402.
- Portaru M., *Classical Philosophical Influences: Aristotle and Platonism*, w: *The Oxford handbook of Maximus the Confessor*, red. P. Allen – B. Neil, Oxford 2015, s. 127-148.
- Renczes Ph.G., *Agir de Dieu et Liberté de l'Homme: Recherches sur l'anthropologie théologique de saint Maxime le Confesseur*, Paris 2003.
- Sherwood P., *The Earlier Ambigua of Saint Maximus the Confessor and His Refutation of Origenism*, Roma 1955.
- Schönborn Ch., *Sophrone de Jérusalem: Vie monastique et confession dogmatique*, Théologie Historique 20, Paris 1972.
- The Oxford Handbook of Maximus the Confessor*, red. P. Allen – B. Neil, Oxford 2015.
- Thunberg L., *Man and the Cosmos: The Vision of St Maximus the Confessor*, New York 1985.
- Thunberg L., *Microcosm and Mediator: The Theological Anthropology of Maximus the Confessor*, Lund 1965.
- Tollefsen T.T., *The Christocentric Cosmology of St Maximus the Confessor*, Oxford – New York 2008.
- Uthemann K.-H., *Das Anthropologische Modell der Hypostatischen Union bei Maximus Confessor. Zur innerchalkedonischen Transformation eines Paradigmas*, w: *Maximus Confessor. Actes du Symposium sur Maxime le Confesseur (Fribourg, 2–5 septembre 1980)*, red. F. Heinzer – Ch. Schönborn, Fribourg 1982, s. 223-233.